

А.П. ІЛЬІНСЬКА, В.В. ПРОТОПОПОВА, М.В. ШЕВЕРА
Інститут ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, м. Київ, МСП-1, 01601, Україна
ilantonina@yandex.ru, vprotopopova@mail.ru, shevera@mail.ru

ТИПИ ТА АВТЕНТИЧНІ ЗРАЗКИ ВИДІВ, ОПИСАНИХ Д.М. ДОБРОЧАЄВОЮ

Ключові слова: туніфікація, *Centaurea*, *Anthemis*, *Echium*, *Myosotis*, *Onosma*, *Symphytum*, *Spiraea*, *Trapa*, *Helianthemum*, Д.М. Доброчаєва

Видатний український ботанік, професор Дарина Микитівна Доброчаєва (1916—1995) була багатогранною особистістю. В науці її цікавили систематика, флористика, бур'янознавство, охорона природи, музеєзнавство, історія науки, де вона залишила яскравий слід.

Свій шлях у науці Д.М. Доброчаєва розпочала з критико-систематичних досліджень, інтерес до яких пронесла через усе своє життя. Її наукові пошуки почалися з вивчення систематики роду *Centaurea* L. (Волошка) під керівництвом відомого ботаніка професора Є.І. Бордзиловського, а згодом — видатного фітоейдолога і систематика, професора М.В. Клокова. Критичний аналіз видового складу волошок України, їхніх морфологічних ознак, географічного поширення та екологічної приуроченості дозволили вченій навести для досліджуваної території 45 видів, зокрема описати п'ять нових для науки, запропонувати нову систему роду, висвітлити історію його розвитку. Пізніше вона опублікувала критико-таксономічні праці, присвячені родам *Anthemis* L., *Trapa* L., *Symphytum* L. та ін., опрацювала 513 видів судинних рослин для «Флори УРСР», «Флори Крима», «Визначника рослин України», «Визначника рослин Українських Карпат», «Флори європейської частини СРСР», «Определителя высших растений Украины», «Хорологии флоры Украины» тощо. Ще один об'єкт дослідження вченої — родина *Boraginaceae* Juss., що стала основою її докторської дисертації, де вона навела 143 види, з яких шість — нові для науки. Д.М. Доброчаєва дотримувалася вузького розуміння обсягу виду як географічної раси і була переконаним послідовником фітоейдологічних поглядів свого вчителя М.В. Клокова, який, своєю чергою, творчо розвивав ідеї С.І. Коржинського, Й.К. Пачоського, В.Л. Комарова, С.Ю. Юзепчука та інших учених.

Д.М. Доброчаєва описала 21 новий для науки вид судинних рослин, шість рядів близькоспоріднених видів у роді *Centaurea* (ser. *Alatae* Dobroc., ser. *Ruthenicae* Dobroc., ser. *Strictae* Dobroc., ser. *Phrygiae* Dobroc., ser. *Scabiosiformes* Dobroc., ser. *Pseudoalbae* Dobroc.), одну секцію (sect. *Protocyanus* Dobroc.) у цьому ж роді та підтрибу в родині *Boraginaceae* (subtribus *Eritrichinae* Dobroc.). Крім того, їй належать вісім номенклатурних комбінацій, зокрема, в родах *Centaurea* — subgen. *Heterolophus* (Cass.) Dobroc., subgen. *Lopholoma* (Cass.) Dobroc., subgen. *Acrolophus* (Cass.) Dobroc., subgen. *Phalolepis* (Cass.) Dobroc., subgen. *Solstitaria* (Hill.)

© А.П. ІЛЬІНСЬКА, В.В. ПРОТОПОПОВА, М.В. ШЕВЕРА, 2012

Dobroc. ser. *Trichocephales* (Hayek) Dobroc. — та *Onosma* — ser. *Suffruticosa* (М. Попов) Klokov et Dobroc., ser. *Stellulata* (М. Попов) Klokov et Dobroc., — а також *Anchusa popovii* (Gusul.) Dobroc., *Lappula semicincta* (Steven) Popov ex Dobroc., *Myosotis lithuanica* (Schmalh.) Besser ex Dobroc.

Про багатогранність наукової спадщини Д.М. Доброчаєвої ми вже писали [1]. У цій статті наводимо ту її частину, яка стосується типіфікації описаних ученою видів. Зазначимо, що для деяких із них нещодавно були виділені типи, однак автори, як правило, основну увагу звертали на голотики й майже нічого не повідомляли про інші типові матеріали [2—5]. Дослідивши протологи видів і доступні нам матеріали Гербарію Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (*KW*) та фотокопії, надіслані з Ботанічного інституту імені В.Л. Комарова РАН (*LE*), ми подаємо відомості про всі, знайдені нами типові та автентичні матеріали, з якими працювала дослідниця.

Зауважимо, що в протологах *Centaurea ternopoliensis* Dobroc., *Anthemis zephyrovii* Dobroc., *Echium popovii* Dobroc. зазначено «RSS Укр. ...», хоча, звичайно, на той час, коли були зібрані ці рослини (1915, 1906, 1916), «RSS Укр. ...» ще не існувало.

Родина *Asteraceae*

Рід *Centaurea* L.

1. *Centaurea alutacea* Dobroc. 1949, Ботан. журн., 6, № 2: 74; id. 1947, Ботан. журн. АН УРСР, 4, 3—4: 74, descr. uscr.

Описаний з Північного Кавказу. **Голотип:** «*Centaurea stenolepis* Kerner. Близ Ванели, ущельє р. Большой Лиахвы. 1400—1600 м. Буково-еловый лес на правом борте. 29.VII.1929. Е. и Н. Буш» (*LE*, s. n., фото!).

Примітка. На етикетці голотипу є «Notae criticae» (далі NC) Д.М. Доброчаєвої («*C. alutacea* Dobroc. sp. nova. Тип вида! 8.VI.1946 г. det. Д.Н. Доброчаева») та С.К. Черепанова («Vidi! 1959 X Teste: С. Черепанов»).

2. *Centaurea czerkessica* Dobroc. et Kotov, 1962, Укр. ботан. журн., 19, 1: 41.

Описаний з Кавказу. **Голотип:** «Северо-западный Кавказ, Краснодарский край, Анапский р-н, Натухаевское л-во, поляна. 25.VI.1959, М.И. Котов, В.В. Протопопова» (*KW*, № 006255, № 006256); **ізотипи:** *KW*: № 006252, № 006257, № 006253, № 006254; **паратип:** «Краснодарський край, Анапський р-н, Натухаєвське лісництво, мергелясті степові схили. 25.V.1958, М. Котов, Т. Омельчук» (*KW*, № 006251).

Примітка. Голотип змонтований на двох гербарних аркушах, кожен із яких має окремий, вище процитований номер. У протолозі наводяться два паратипи: один із них процитований вище, а місцезнаходження іншого невідоме.

3. *Centaurea nigriceps* Dobroc. 1946, Ботан. журн. АН УРСР, 3, 1—2: 31.

Описаний з Карпат. **Голотип:** «Правый берег р. Прут, ст. Ворохта, Яремчанского р-на, Станиславской обл., у подножия высокой горы, 24. 07.1940, З.Ф. Катина» (*KW*, № 006263, **ізотип:** *KW*, № 006264) [5].

Примітка. На етикетці голотипу є NC Д.М. Доброчаєвої: «*Centaurea nigriceps* Dobroc. sp. nova. Тип виду! 5.VII.1945. D. Dobroczejewa».

4. *Centaurea pseudomaculosa* Dobrocz. 1949, Ботан. журн. АН УРСР, 6, 2: 73; id. 1948, l. c. 4, 3—4: 80, descr. ucr.

Описаний із Південно-Східної України (Донецька обл). **Голотип:** «Донбас, Макіївський р-н, радгосп «Шахтар». Балка біля насипу породи. 27.06.1932, А. Алексєєв» (*KW*, № 006269; N. Shiyan, 10.01.2001, in herb. pro «typus»); **автентичний зразок** (*KW*, № 006268; N. Shiyan, 10.01.2001, in herb.) [5].

5. *Centaurea pseudocoriacea* Dobrocz. 1949, Ботан. журн. АН УРСР, 4, 3—4: 72; id. 1947, l. c. 4, 3—4: 78, descr. ucr.

Описаний із Північної України (Сумська обл.). **Голотип:** «с. Дмитрівка, на каналі. Конотопська округа. 15.VII.1924, Д. Мірошніченко» (*KW*, № 006265; N. Shiyan, 2003, in herb. pro «typus») [5].

6. *Centaurea ternopoliensis* Dobrocz. 1949, Ботан. журн. АН УРСР, 6, 2: 71; id. 1947, l. c. 4, 3—4: 76, descr. ucr.

Описаний із передгір'я Східних Карпат. **Голотип:** «Растения Восточной Галиции. Тарнопольская губ., Бережанский у. Дубовый лес, в горах к северу от города. 11.VI.1915. А.И. Михельсон» (*LE*, s. n.) [5].

Рід *Anthemis* L.

7. *Anthemis subtinctoria* Dobrocz. 1961, Укр. ботан. журн. 18, 2: 67.

Описаний із Південно-Східної України (заповідник «Хомутовський степ», Донецька обл.). **Голотип:** «*Anthemis tinctoria* L. Сталинская область, Буденовский р-н, госзаповедник «Хомутовская степь», 09.VI.1953, Ф.А. Гринь и Угляренко Н.З.» (*KW*, № 004985), **ізотип:** *LE* s.n.; **автентичний зразок:** *KW*, № 004984 [4].

8. *Anthemis parviceps* Dobrocz. et Fed. ex Klokov, 1974, Новости сист. высш. и низш. раст. (Киев): 115, рис. 8.

Описаний з Криму. **Голотип:** «*Anthemis parviceps* Dobrocz. et Fed. sp. nova. Крымская обл., Ялта, степные каменистые склоны Дарсана, 20.VIII.1962, Д. Доброчаева» (*KW*, № 004976); **ізотипи:** *KW* №№ 004978—004980, 004982; *LE* s.n., N. Tzvelev, in herb.); **автентичні зразки:** *KW*, №№ 004977, 004981, 004983 [4].

9. *Anthemis zephyrovii* Dobrocz. 1961, Укр. ботан. журн. 18, 2: 70.

Описаний з Криму. **Голотип:** «Plantae Tauricae. Древний вал и ров у д. Марфовка, южные склоны. 20.V.1906, В.Н. Клототов» (*LE*, s.n., фото !) [4], **автентичний зразок:** (*LE*, s.n., фото !).

Примітка. В.І. Дорофеев надіслав нам фотокопію типу цього виду, на якому є дві «Notae criticae»: «*Anthemis zephyrovii* Dobrocz. Specimen authenticum. Fed. 1960» і «*Anthemis zephyrovii* m. Isotypus 1961. D. Dobroczajeva». Порівняння даних етикетки цього екземпляра з такими голотипу свідчить про деяку неточність цитування етикетки (так, на гербарному аркуші вказано «*Peninsula Kercz.*», що відсутня в протолозі), розбіжність стосовно дати збору (в протолозі зазначено «VI» місяць збору рослини, а на гербарному зразку — «V») та написання прізвища колектора (в протолозі написано «В. Клототов», на етикетці — «В.Н. Клототов»).

Родина *Boraginaceae*

Рід *Echium* L.

10. *Echium popovii* Dobrocz. 1977, Новости сист. высш. и низш. раст. (Киев), 1976: 117.

Описаний із Криму. **Голотип:** «RSS Ucr., ditio Taurica, in viciniis Jaltae, montes supra p. Nikita, 29.V.1916, S. Stankov (LE). Украинская ССР, Крымская обл., Ялтинский горсовет. В горах над с. Никитой. 29.V.1916, С. Станков (LE)» [2]; **паратип:** «*Echium russicum* J.F. Gmel. Крымская обл., Симеиз, южный берег, склон г. Кошки. 8.VI.1973. М. Котов» (KW, № 092308); **автентичний зразок:** «*Echium rubrum* Jacq. Крымская обл., Судакский р-н, с. Щебетовка. Карадагская биостанция, степные склоны г. Карагач. 26.V.1955, О. Бойчук, Д. Доброчаева» (KW, № 092507).

Примітка. У протолозі виду, в його латинській частині, невірно вказано ініціали колектора («О. Станков»). Окрім типу, в протолозі цитуються ще 19 досліджених зразків («specimina examinata»), які фактично є паратипами; з них у Гербарії KW зберігається один зразок, цитований вище. Крім того, в Гербарії є ще декілька зразків, місця збору яких повністю відповідають процитованим у протолозі «specimina examinata», але дати збору рослин у протолозі та на гербарних зразках дещо відрізняються (можливо, друкарські помилки). Такі екземпляри ми віднесли до категорії «representative specimen» і наводимо їх нижче: 1. «*Echium rubrum* Jacq. Восточный Крым, Карадаг, северные склоны зуба по дороге в Отузы, степь. 27.V.1941, М. Котов» (KW, № 092311), різняться датою збору: в протолозі вказано «23.V.1941»); 2. «*Echium rubrum* Jacq. Крымская обл., Судакский р-н, Щебетовка, Карадагская биостанция, степные склоны г. Карагач. 9.VI.1955, Д. Доброчаева, А. Барбарич» (KW, № 092313, 092506), відрізняється роком збору: в протолозі вказано «1954»); 3. «*Echium rubrum* Jacq. Крым, Судакский р-н, окр. Карадагской биологической станции, Святая Гора, на полях. 23.V.1948, М. Котов и Е. Карнаух» (KW, № 092312), різняться датою збору: в протолозі вказано «22.V.1948»).

Рід *Myosotis* L.

11. *Myosotis popovii* Dobrocz. 1957, Фл. УРСР, 8: 527.

Описаний зі Східної України (заповідник «Стрілецький степ», Донецька обл.). **Голотип:** «Ворошиловградская область, Меловской район, заповедник «Стрелецкая степь», плато. 13.V.1955. Сарычева» (KW, № 008110) [2]; **паратипи:** 1. «*Myosotis suaveolens* W.K. Ворошиловградська обл. Міловський р-н, хут. Їжачий. «Стрілецький степ». 21.V.1952. Д. Доброчаєва» (KW, № 008108)» (НС: «*Myosotis popovii* Dobrocz. 18.XII.1955. Д. Доброчаєва»); 2. «*Myosotis sylvatica* Hoffm. Distr. Starobjejsk Стрелецкая целина. Пологий склон к р. Меловой против завода. Эксп. сев. 11.V.1927. Е. Лавренко, И. Зоз» (KW, 008107)», НС: «*Myosotis sylvatica* Hoffm. № 16.VI.1938. N. Shostenko», «*Myosotis popovii* Dobrocz. 18.XII.1955. Д. Доброчаєва»); 3. «*Myosotis suaveolens* W. et K. Сталинская обл., Володарський рн, х. Назаровка, заповедник «Каменные могилы», склон. 3.VI.1954. Кузнецова» (KW, № 008109); 4. «E loco classico! *Myosotis popovii* Dobrocz. sp. nov. Ворошиловградська обл. Міловський рн, хут. Їжачий. Стрілецький степ. 24.V.1952. Д. Доброчаєва» (KW, 008106).

Примітка. У протолозі наводиться майже 40 гербарних зразків, які відповідають категорії «паратип». У Гербарії KW ми знайшли тільки чотири таких екземпляри (наведені вище).

Рід *Onosma* L.

12. *Onosma guberlinensis* Dobrocz. et Vinogr. 1966, Укр. ботан. журн. 23, № 3: 99.

Описаний із Південного Уралу (Губерлінські гори). **Голотип** «*Onosma guberlinense* Dobrocz. et Vinogr. Оренбургская обл. Правый берег р. Урал 5 км выше

устья р. Губерли. Нижня часть скалистых обнажений. 18.VI.1964 г. Виноградова В.М. № 69» (*LE*, s.n.), **ізотип**: (*KW*, № 008117; **NC**: «*Onosma guberlinense* Dobrocz. et Vinogr. sp. nova. 15.IX.1965. Д. Доброчаєва».

Примітка. На гербарному зразку голотипу окремо є листок формату А4 (№ 008117) з картою місцезнаходжень виду (збори С.М. Смирнова 1874 та В.М. Виноградової 1964 р.) і скельця з препаратами елементів квітки.

13. *Onosma macrochaetum* Klokov et Dobrocz. 1957, Фл. УРСР, 8: 360, 527.

Описаний із Південно-Східної Європи (Республіка Молдова, Дубоссари). **Голотип**: «*Onosma Visiani* Clem. Молдавская ССР, окр. г. Дубоссары, известковые склоны по р. Днестру. 22.VI.1952. М. Котов, Г. Кузнецова» (*KW*, № 008120); на етикетці іншим почерком написано «*typus speciei*»; **NC** — «*Onosma Visiani* Clem. 22.VII.1952. М. Клоков»; **NC**. — «*O. macrochaetum* Klok. et Dobrocz. 30.IV.1955. Д. Доброчаєва»; **ізотип** (*KW*, № 008132).

Примітка. На гербарному зразку голотипу є пакетик із кількома квітками. У колекції типів Гербарію *KW* зберігається два цікаві зразки: «*Onosma macrochaetum* Klok. et Dobrocz. Херсонська обл., Високопільський р-н, с. Пригр'я. На схилах вапнякових по Інгульцю. 13.VI.1952. Ф. Гринь» (*KW*, № 008119, in herb. pro specimina authentica), який має наступні **NC**: «*Typus! Onosma macrochaetum* Klok. et Dobrocz. sp. nov. 30.IV.1955. Д. Доброчаєва», **NC**: «*Non typus*, М.В. Шевера, 09.02.2011, in herb.». Звичайно, він не є типом виду. Вказуючи «*Typus*», Д. Доброчаєва, можливо, мала на увазі ідентичність рослин, зібраних на схилах Інгульця, голотипу.

14. *Onosma wolgensis* Dobrocz. 1977, Новости сист. высш. и низш. раст. (Киев), 1976: 114.

Описаний із Середньої Волги. **Голотип**: (*LE*, s.n.), **ізотип або автентичний зразок**: «*Onosma wolgensis* Dobrocz. Окр. Хвалынская меловые склоны. VIII.1914. Зібр. Янишевский. Визн. Д. Доброчаєва (визначалася раніше як *O. simplicissimum* L.» (*KW*, № 093299), **NC**: «*Onosma wolgensis* Dobrocz. pro isotypus? Specimina authentica? 06.06.2011, А. Іїїнська, М. Шевера, in herb.); **NC**: «*Isotypus* 18.08.2011, N. Shiyan, in herb.»; **паратипи**: 1. «№ 1755 *O. simplicissimum* L. Илекский район. Разнотравная степь по склону на мелу в сев.-зап. углу района. 1.IX.1928. Б.А. Федченко и А. Борисова. *Plantae Orenburgenses*» (*KW*, № 093302); 2. «*Onosma echioides* Самар. г. Бузулук. у. Н. Сер[гієвка]. Степь. 1911. 7/6. Соб. Р. Ширяев» на етикетці є: «Herbarium G. SCHIRJAЕWІ» (*KW*, № 093303); **автентичні зразки**: 1. «*Onosma simplicissimum* L. Баш. АССР. Стерлибашевский р-н, окр. Раевка, степные участки. 20.V.42 г. Д.Я. Афанасьев» (*KW*, № 093300); 2. «№ 82 Уральская губ. Оз. Чархал в низинке у подножия г. Ак-Кулак, часто. 18.V.1925 г. Собр. С. Верушкин, И. Ларин, К. Муратова, И.Т. Пояркова. *Plantae terr. Uralsk.*» (*KW*, № 093301); 3. «*Onosma simplicissimum* L. с. Черкасское Вольск. у. Меловые обнаж. 9/VI.[18]95» (*KW*, № 093304); 4. «*Onosma simplicissimum* L. Меловые обнаж. по дороге в Новую Туковку Вольсь. у. 9/VI. [18]95» (*KW*, № 093305).

Примітка. Дані етикетки зразка можливого ізотипу, який зберігається в Гербарії *KW*, відповідають таким голотипу (*LE*), але написані не колектором, а рукою Д.М. Доброчаєвої. Це не дає підстави авторам однозначно трактувати його категорію. Тут також є конверт, в якому зберігаються елементи квітки та фрагменти листків рослини.

Рід *Symphytum* L.

15. *Symphytum popovii* Dobrocz. 1968, Укр. ботан. журн. **25**, № 6: 60.

Описаний зі Східних Карпат. **Голотип:** «*Symphytum tuberosum* L. В грабовому лісі біля с. Садики, Теревовлянського р-ну Тернопільської обл. 02.VII.1940 р. Ф. Гринь» (*KW*, № 008138) [2], NC: «*Symphytum popovii* mihi (Syn. *S. leonhardtianum* aust. fl. usc. non Pugsly). 20.XII.1962. Det. D. Dobroczajeva»; **паратипи та ізопаратипи:** 1. «*Symphytum Leonhardtianum* Pugsly Закарпатська обл., Воловецький р-н, г. Пикуй, буковий лес, 26.VII.1960. М. Котов, В. Чопик и В. Протопопова» (*KW*, № 093575; № 093573 — ізопаратип); 2. «*Symphytum tuberosum* L. Закарпатська обл., Перечинська округа, с. Туря Ремета, г. Розток. В буковому лісі на зах. схилі. 20.VI.1946. М. Косець» (*KW*, № 093574); 3. «*Symphytum Leonhardtianum* Pugsly Чернівецька обл., Глибоцький р-н, дубовий ліс в р-ні с. Глибоке, пл. № 4. 15.VI.1952. Н. Косець» (*KW*, № 093582; № 093583 — ізопаратип); 4. «*Symphytum tuberosum* L. Закарпатська обл., сектор Ужгорода: лів. берег р. Уж, 14.VI.1946. Павлова» (*KW*, № 093581); 5. «*Symphytum tuberosum* L. Закарпатська обл., сектор Ужгорода: лів. берег р. Уж, 10.VI.1946. Дженюк, Павлова» (*KW*, № 093580); 6. «*Symphytum leonhardtianum* Pugsly Закарпатська обл., Берегівська окр., с. Береги, дубовий ліс. 15.VI.1947. С. Мельник» (*KW*, № 093578; № 093579 — ізопаратип); 7. «*Symphytum leonhardtianum* Pugsly Чернівецька обл., Вижницький р-н, буковий ліс з домішкою смереки. Окол. с. Хоршиня, пл. № 7. 16.VI.1952. М. Косець» (*KW*, № 093577); 8. «*Symphytum tuberosum* L. Ліс на вершині гори 568 м. М. Севлюш, Севлюшської окр., Закарпатської обл. 25.6.1947. Г. Білик» (*KW*, № 093576).

Примітка. На гербарному зразку голотипу в окремому конверті зберігається квітка. У протолозі виду наведено рослини («...Досліджені екземпляри») з 15 місцезнаходжень. Вісім із них зберігаються в Гербарії *KW* (наведені вище); всі вони мають NC Д.М. Доброчаєвої: «*Symphytum popovii* Dobrocz. 10.III.1961. Д. Доброчаєва». На трьох зразках (№ 083481, 083482, 083483) — збори М. Косця та М. Котова разом із В.І. Чопиком і В.В. Протопоповою; цитуються вище) є NC А. Курто: «*Symphytum tuberosum* L. subsp. *angustifolium* (A. Kerner) Nyman Det. Arto Kurto 1984, University of Helsinki, Finland».

Родина *Rosaceae*

Рід *Spiraea* L.

16. *Spiraea litwinowii* Dobrocz. 1954, Фл. УРСР, **6**: 574, 13.

Описаний зі Східної України (Луганська обл.). **Голотип:** «Ново-Олександрівський кін. завод Євсузького р-ну Ворошиловградської обл. УРСР. Схили байрачного ліску. 11.VI.1939, А.І. Барбарич, В.П. Денчик» (*KW*, № 033648) [3]; **паратипи:** 1. «*Spiraea hypericifolia* L. На кам'яній горі біля м. Чигирин Київської обл. 3.IX.1937 р. Ф. Гринь» (*KW*, № 092302); 2. «*Spiraea crenifolia* С.А. Меу. Купянск. у., близь ст. Кисловки. Кочинская степь. Севернь. склонь. 19.V.1916, М.В. Клоковъ (№ 29)» (*KW*, № 092303); 3. «*Spiraea crenifolia* С.А. Меу. Донбас, Горліський р-н, біля с. Каліново, радгосп свинотресту. Верхівка вододілу на узліссі. 3.IX.1932 р., Страшко Ф. (№ 21)», (*KW*, № 092304); 4. «*Spiraea crenifolia* С.А. Меу. Полт. обл. м. Золотоноша. На схилах до яру, що впадає в заплаву р. Золотоношки. 19.VIII.1932 р. Є. Полонська» (*KW*, № 092305); 5. «*Spiraea crenifolia*

С.А.М. 15.V.1916 г. Харьковск. г., Купянск. у. ст. Кисловка, Кочиновская степь, берег р. Кобылки. М.В. Клоковъ (№ 26)» (*KW*, № 092306); 6. «Флора Харьковской губернии, № 781. *Spiraea crenifolia* С.А.М. Мест. Купянский у. Кочиновская степь за Кисловкой, N склон. яра. 19.V(ст. ст.).1916. Цвет. и отцвет. М. Котов (№ 27)» (*KW*, № 092307; № 092309 — ізопаратип); 7. «*Spiraea crenifolia* С.А.М. Сталинская обл., Амвросиевский р-н, к югу в 5 км от с. Степено-Крынка, выходы каменноугольных песчаников по р. Крынке. 31.VIII.1939 г. М. Котов, Е. Карнаух» (*KW*, № 092310).

Примітка. Із 17 місцезнаходжень рослин цього виду («...Досліджені екземпляри»), що наведені в протолозі, в Гербарії *KW* зберігаються сім (цитуються).

Родина *Trapaceae*

Рід *Trapa* L.

17. *Trapa danubialis* Dobrocz. 1955, Фл. УРСР, 7: 635.

Описаний із півдня України (дельти Дунаю). **Голотип:** «Одеська обл., Кілійський р-н, Вилкове, дельта р. Дунай, середнє гирло. 18.IV.1948. О. Романова» (*KW*, № 058124) [2], **ізотип** (*KW*, № 015125).

Примітка. Етикетка ізотипу написана російською мовою (із позначкою «*Tyrus* ! ізотип»), окрім того, на ній вказана «Ізмайльська обл.» замість «Одеська обл.», що пов'язано зі змінами адміністративно-територіального поділу в 1954 р.

18. *Trapa flerovii* Dobrocz. 1955, Фл. УРСР, 7: 634.

Описаний з півдня України (окол. м. Николаева). **Голотип:** «окр. Николаева. Солониха. В воде среди тростника недалеко от берега. 3.VI.1928. П. Опперман» (*KW*, № 058126) [2].

Примітка. На гербарному аркуші голотипу є кілька етикеток: «*Trapa natans*» (чорнова етикетка), «*Trapa hungarica* Fler. Резко отличается от днепровских орехов сильно приподнятыми главн. рогами. Det. И. Зоз», «*Tyrus* ! *Trapa flerovii* Dobrocz. (*T. hungarica* Fler., non *Opiz*) 20.VIII.1950. Д. Доброчаева».

19. *Trapa macrorhiza* Dobrocz. 1955, Фл. УРСР, 7: 634.

Описаний з півдня України (околиці м. Херсона). **Голотип:** «*Tyrus* ! *Trapa macrorhiza* Dobrocz. Окол. Херсона. Річка Конка. Недалеко від третьої затоки Нижнього Дніпра. 24.VIII.1948. Д. Доброчаева» (*KW*, 058127, 058128) [2].

Примітка. Зразок змонтований на двох гербарних аркушах, на другому (№ 058128) — лише коренева система.

Родина *Cistaceae*

Рід *Helianthemum* Adans.

20. *Helianthemum creticola* Klokov et Dobrocz. 1974, Новости сист. высш. и низш. раст. (Киев): 70.

Описаний із Криму. **Голотип:** «*Helianthemum canum* (L.) Baumg. var. *strigosum* Gross. Крымская обл. Белогорск, на мелу, 21.VII.1956, М. Котов» (*KW*, № 021387), **NC:** «*Helianthemum creticola* Klokov. sp. nov.! 10.VI.1953, М. Клоков»; **автентичний зразок:** «*Helianthemum canum* (L.) Baumg. var. *strigosum* Gross. Крымская обл. Белогорск, на мелу по р. Бельбек, 21.VII.1956, М. Котов» (*KW*, № 021388).

Примітка. Вказані в протолозі виду паратипи («Крымск. обл., между селами Карасевкой и Красноселовкой, на Биюк-Карасу, 11.V.1955, Д. Доброчаева, М. Попов»; «Белогорский р-н, Белая Скала, 28.VIII. 1964, О. Дубовик, С. Смолко»; «Бахчисарай, 25.VIII.1964, они же»; «Старый Крым, Кировский р-н, г. Агармыш, 30.VIII.1964, они же») в Гербарії *KW* на даний час не знайдені.

21. *Helianthemum cretophilum* Klokov et Dobrocz. 1974, Новости сист. высш. низш. раст. (Киев): 70.

Описаний із Південного Сходу України (басейн р. С. Донець). **Голотип:** «Донецкая обл., Славянский рн, Богородичное, на меловых склонах, 15.V.1962, О. Дубовик» (*KW*, № 021389, pro typus in herb.), **NC:** «*Helianthemum cretophilum* Klok. (= *H. cretaceum* Dobrocz. non Juz.) Typus speciei! 12.VI.1963. М. Клоков»; **паратипи:** 1. «*Helianthemum cretaceum* Juz. Сталинская обл., Славянский рн, с. Богородичное, обнажения мела по р. Донцу. 13.VII.1951, М. Котов, Е. Карнаух, Г. Кузнецова» (*KW*, № 092498), **NC:** «*Helianthemum cretophilum* Klok. 10.VI.1963, М. Клоков»; 2. «*Helianthemum cretaceum* Juz. Сталинская обл., Славянский рн, с. Богородичное, обнажения мела по р. Донцу. 13.VII.1951, М. Котов, Е. Карнаух, Г. Кузнецова» (*KW*, № 092499), **NC:** «*Helianthemum cretophilum* Klok. 10.VI.1963, М. Клоков»; 3. «*Helianthemum cretaceum* Juz. Сталинская обл., Славянский рн, с. Богородичное, обнажения мела по р. Донцу. 13.VII.1951, М. Котов, Е. Карнаух». *KW*, № 092500), **NC:** «*Helianthemum cretophilum* Klok. 10.VI.1963, М. Клоков»; 4. «*H. oelandicum* Whltnbg. (перевизначений пізніше як *H. marifolium* Mill. var. *canum* Gross.) Харьк., Св. Горы, мел. 16.V.1903. Ширяев» (*KW*, № 092501), **NC:** «*Helianthemum cretaceum* Juz. 15.IX.1949, Д. Доброчаева», «*Helianthemum cretophilum* Klok. 10.VI.1963, М. Клоков»; 5. «Изюмский уез. Близь Святых гор. дер. Сидорово. Собрал Л. Бенике» (*KW*, № 092502), **NC:** «*Helianthemum cretaceum* Juz. 15.IX.1949, Д. Доброчаева», «*Helianthemum cretophilum* Klok. (*H. cretaceum* Dobrocz. non Juz.) 10.VI.1963, М. Клоков»; 6. «*H. oelandicum* Whltnbg. v. *tomentosa* Koch. Крейда на схилі долини р. Сухий Торець проти м. Слав'янська, Сталінська обл. 20.VI.1940 р., Г. Білик» (*KW*, № 092503), **NC:** «*Helianthemum marifolium* (L.) Mill. 1946. 26.VIII. М. Котов», «*Helianthemum cretaceum* Juz. 15.IX.1949, Д. Доброчаева», «*Helianthemum cretophilum* Klok. (— *H. cretaceum* Dobrocz. non Juz.) 10.VI.1963, М. Клоков»; 7. «*H. oelandicum* Whltnbg. Св. Горы, меловые обнажения в сосняке, 15.V.1895» (*KW*, № 092504), **NC:** «*H. marifolium* Mill. *canum* Gross. Т. Sch.», «*Helianthemum cretaceum* Juz. 15.IX.1949, Д. Доброчаева», «*Helianthemum cretophilum* Klok. 10.VI.1963, М. Клоков»; 8. «*H. oelandicum* Wahltnbg. β. *tomentosum* Koch, С. перевалочное Купянск. у. Харьк. г. Меловое обнажение. Последн. числ. авг. 1896» (*KW*, № 092505), **NC:** «*H. marifolium* Mill. *canum* Gross. Т. Sch.», «*Helianthemum cretaceum* Juz. Д. Доброчаева, 1949, «*Helianthemum cretophilum* Klok. 10.VI.1963, М. Клоков».

Примітка. В «Определителе высших растений Украины» (1987) як синонім *H. cretophilum* наводиться *H. cretaceum* Dobrocz. non Juz., який потребує подальшого критичного дослідження, оскільки інформація про нього дуже обмежена й суперечлива.

Автори вдячні д-ру біол. наук, проф. В.І. Дорофєєву та канд. біол. наук І.В. Тананову (Ботанічний інститут імені В.Л. Комарова РАН, Санкт-Петербург, Росія) за надіслані фотокопії окремих типових зразків видів, що зберігаються в Гербарії LE.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Льїнська А.П., Шевера М.В.* Дарина Микитівна Доброчаєва (1916—1995). — К., Кременчук: ПП Щербатих, 2006. — 40 с.
2. *Крицька Л.І., Федорончук М.М., Шевера М.В.* Типіфікація видів судинних рослин, описаних з території України: родини *Onagraceae* Juss., *Trapaceae* Dumort., *Asclepiadaceae* Lindl., *Convolvulaceae* Juss., *Cuscutaceae* Dumort., *Boraginaceae* Juss. // Укр. ботан. журн. — 2000. — 57, № 2. — С. 126—133.
3. *Федорончук М.М.* Види судинних рослин, описаних з території України, їх типіфікація та критичний аналіз: родина *Rosaceae* Juss. (роди *Amygdalus* L., *Cerasus* Mill., *Cotoneaster* Medik., *Prunus* L., *Pyrus* L., *Sorbus* L., *Spiraea* L.) // Укр. ботан. журн. — 2007. — 64, № 4. — С. 520—525.
4. *Шиян Н.М., Мосякін С.Л., Федорончук М.М., Шевера М.В.* Типіфікація таксонів родини *Asteraceae* флори України: роди *Achillea* L., *Anthemis* L., *Arctium* L. // Укр. ботан. журн. — 2010. — 67, № 3. — С. 398—404.
5. *Шиян Н.М., Мосякін С.Л., Федорончук М.М.* Типіфікація таксонів *Asteraceae* флори України: рід *Centaurea* L. // Укр. ботан. журн. — 2010. — 67, № 6. — С. 818—831.

Рекомендує до друку
М.М. Федорончук

Надійшла 12.05. 2011 р.

А.Ф. Ильинская, В.В. Протопопова, М.В. Шевера

Институт ботаники имени Н.Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

ТИПЫ И АВТЕНТИЧНЫЕ ОБРАЗЦЫ ВИДОВ, ОПИСАННЫХ Д.Н. ДОБРОЧАЕВОЙ

На основании исследования научного вклада профессора Д.Н. Доброчаевой в систематику растений обобщены данные о типах видов, описанных ученой (21): *Centaurea alutacea* Dobroc., *C. czerkessica* Dobroc. et Kotov, *C. nigriceps* Dobroc., *C. pseudomaculosa* Dobroc., *C. pseudocoriacea* Dobroc., *C. ternopoliensis* Dobroc., *Anthemis subtinctoria* Dobroc., *A. parviceps* Dobroc. et Fed. ex Klokov, *A. zephyrovii* Dobroc., *Echium popovii* Dobroc., *Myosotis popovii* Dobroc., *Onosma guberlinensis* Dobroc. et Vinogr., *O. macrochaetum* Klokov et Dobroc., *O. volgensis* Dobroc., *Symphytum popovii* Dobroc., *Spiraea litwinowii* Dobroc., *Trapa danubialis* Dobroc., *T. flevrovii* Dobroc., *T. macrorhiza* Dobroc., *Helianthemum creticola* Klokov et Dobroc., *H. cretophilum* Klokov et Dobroc. Некоторые типы и автентичные экземпляры выделены впервые. Для каждого вида указаны категория типа, текст этикетки, место хранения типовых экземпляров и их номера. Кроме того, приведены сведения об автентичных и репрезентативных экземплярах, сделаны критические замечания.

Ключевые слова: типификация, *Centaurea*, *Anthemis*, *Echium*, *Myosotis*, *Onosma*, *Symphytum*, *Spiraea*, *Trapa*, *Helianthemum*, *Доброчаева*.

A.P. Iljinska, V.V. Protopopova, M.V. Shevera

M.G. Kholodny Institute of Botany, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

TYPE AND AUTHENTIC SPECIMENS OF THE SPECIES DESCRIBED
BY D.M. DOBROCHAYEVA

Research on scientific heritage of Professor D.M. Dobrochayeva in plant systematics resulted in generalized data on types of the following species described by the scientist (21): *Centaurea alutacea* Dobrocz., *C. czerkessica* Dobrocz. et Kotov, *C. nigriceps* Dobrocz., *C. pseudomaculosa* Dobrocz., *C. pseudocoriacea* Dobrocz., *C. ternopoliensis* Dobrocz., *Anthemis subtinctoria* Dobrocz., *A. parviceps* Dobrocz. et Fed. ex Klokov, *A. zephyrovii* Dobrocz., *Echium popovii* Dobrocz., *Myosotis popovii* Dobrocz., *Onosma guberlinensis* Dobrocz. et Vinogr., *O. macrochaetum* Klokov et Dobrocz., *O. volgenae* Dobrocz., *Symphytum popovii* Dobrocz., *Spiraea litwinowii* Dobrocz., *Trapa danubialis* Dobrocz., *T. flerovii* Dobrocz., *T. macrorhiza* Dobrocz., *Helianthemum creticola* Klokov et Dobrocz., *H. cretophilum* Klokov et Dobrocz. Some type and authentic specimens are determined for the first time. For each of the species a category of type specimen, text of original herbarium label, location in the Herbarium, and number are provided. Data on authentic and representative specimens and critical comments are presented.

Key words: typification, *Centaurea*, *Anthemis*, *Echium*, *Myosotis*, *Onosma*, *Symphytum*, *Spiraea*, *Trapa*, *Helianthemum*, *Dobrochayeva*.